

Magyar Biblia a reformáció korában

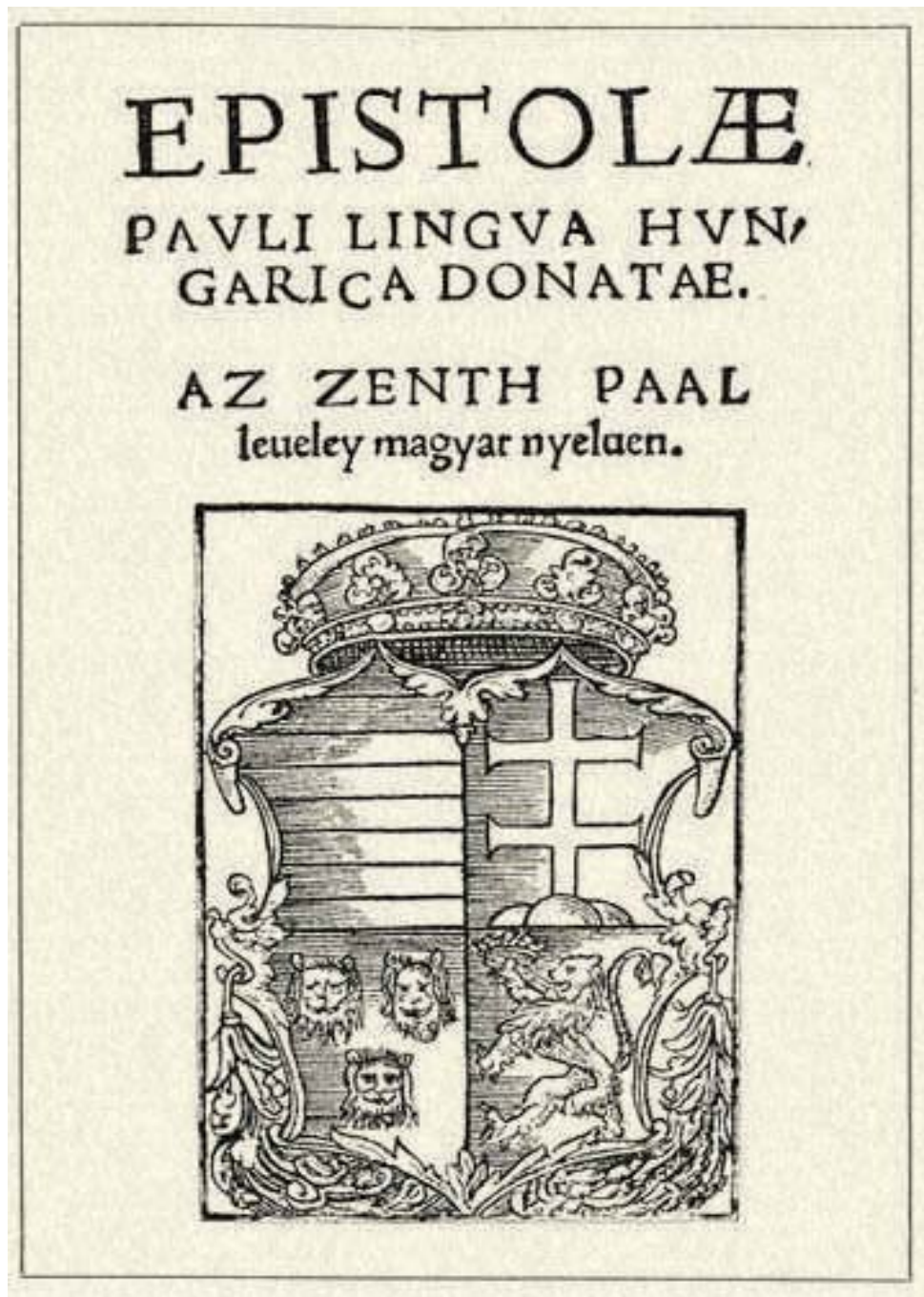
Komjáti Benedek

- Pozsonyi kanonok volt, s 1527 és 1529 között a bécsi egyetemen tanult.
- A török elől menekült, amint maga írja, Huszt várába.
- Perényiné Frangepán Katalin, aki „régől fogva egyebeket is onszolt s kért reá bőséges adományval és fizetésekvel, (...) több szent írásnak magyar nyelvre való fordójtására is”.

Komjáti Benedek

- Pál apostol leveleinek fordítása **1533-ban a krakkói** Vietor Jeromos nyomdájában jelent meg Perényiné költségén.
- Az egész munka az Erazmus-féle Újtestamentum és annak magyarázatai alapján, valamint a Vulgata szövegének is figyelembevételével készült.

Komjáti Benedek, 1533 a Perényi család címere

Komjáti Benedek, 1533

Pál apostol levelei

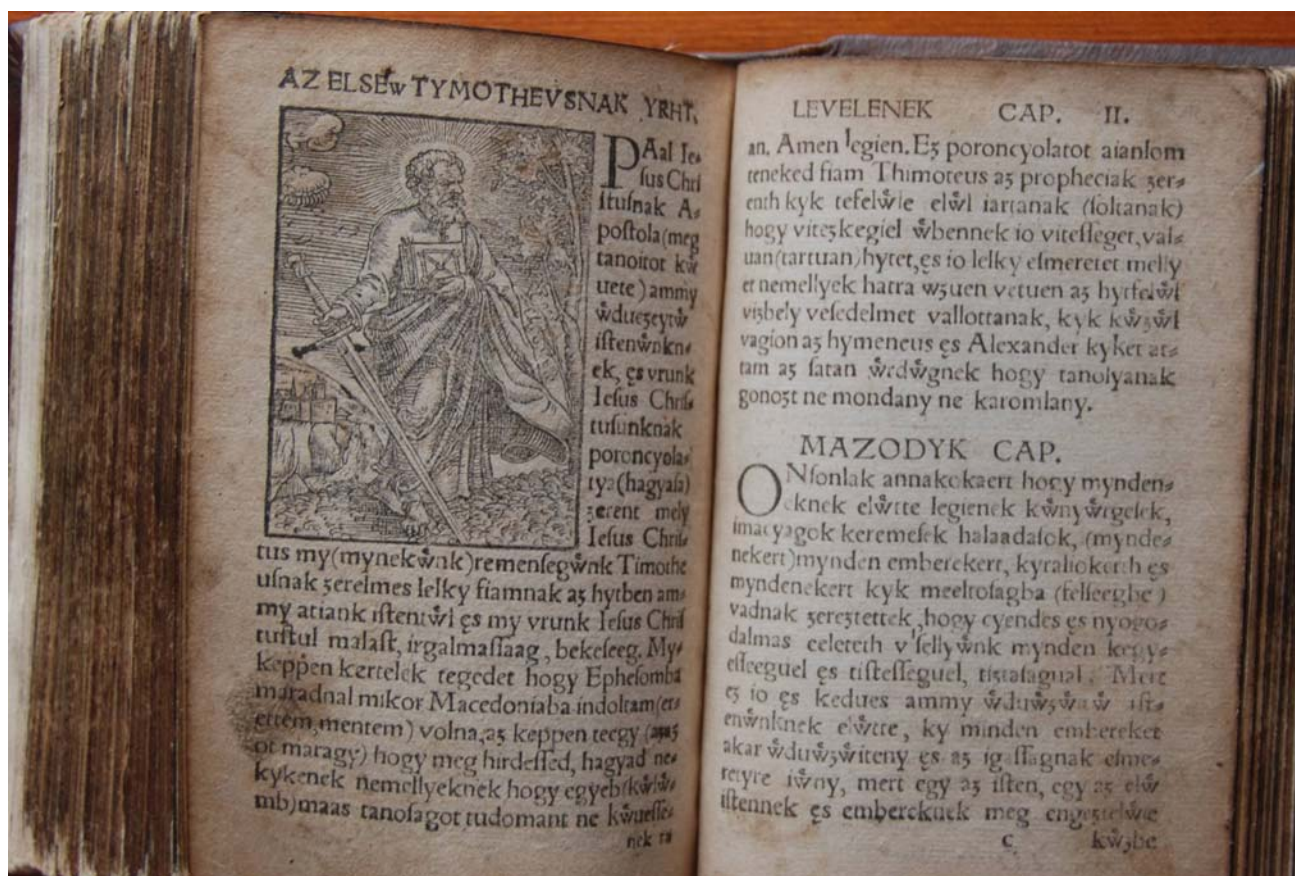
AZ PHILIPES NEW, VAROSBA
lakozoknak irth szent Paal leue
lenek elsew Capitulumia.

PAal es
Thimo
teus az Iesus
Cristusnak
zolgai, az Ie
sus Christus
ba mynden
fenteknek,
kyk Philip
pis varosaba
vadnak az
pispekekuel
papokual,
pastorokual,
es diaconus
okual, zolgalokual, malast, isteni kedw, es
bekefegh ammy atyank isteniwl es ammy
vrunk Christustul, halaat adok en az en isten

Komjáti Benedek, 1533

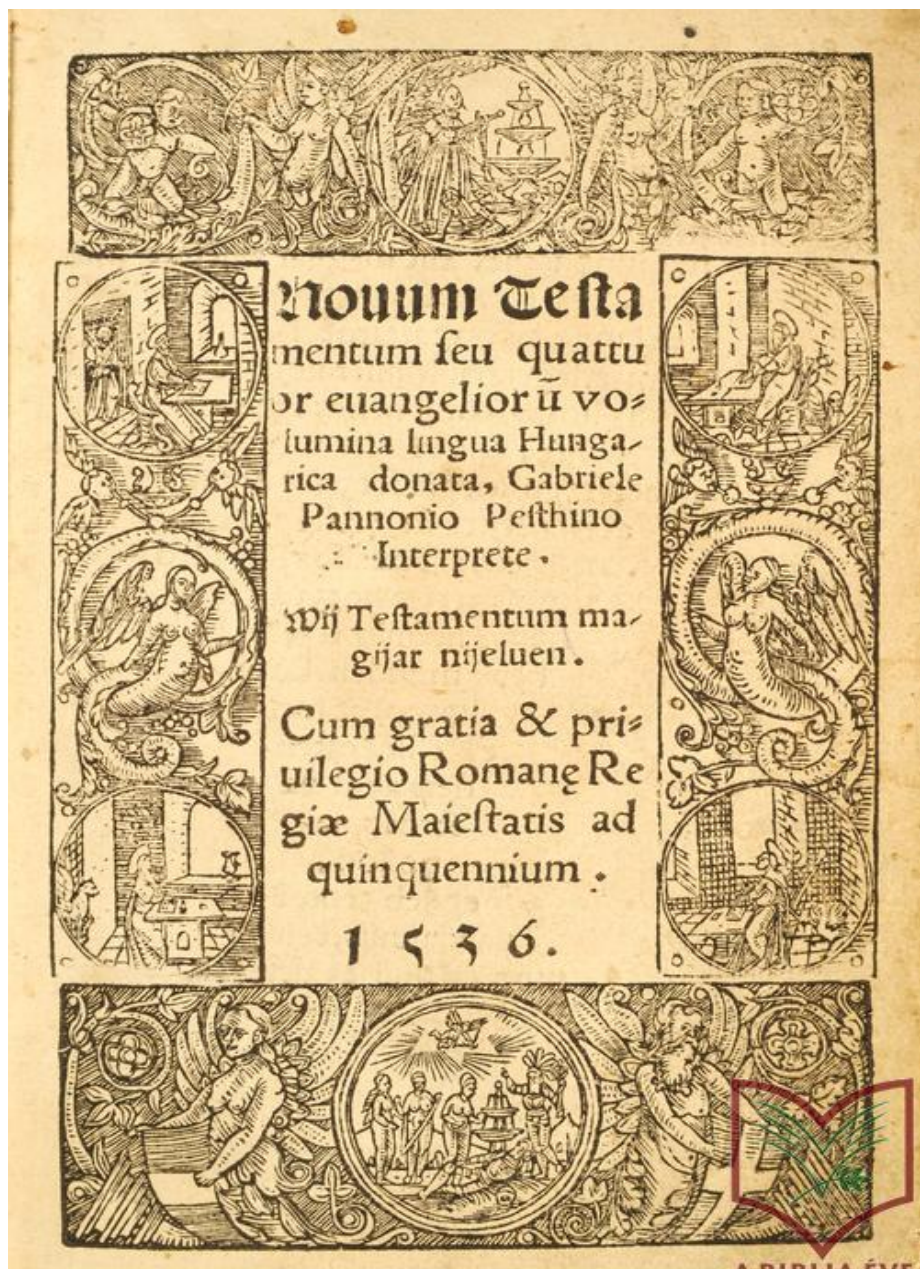
Pál apostol levelei

Pesti Mizsér Gábor

- Humanista műveltségű, bécsi humanista körökkel tart kapcsolatot.
- 1548-ban az erdélyi kancellárián dolgozott Gyulafehérváron.
- **A négy evangélium fordítása Bécsben jelent meg, 1536-ban.**
- Erazmista fordítás.

Pesti Mizsér Gábor, 1536

Pesti Mizsér Gábor, 1536

Zent Mathenak 1
Ewangeliomija kez-
detijk.

Elsew Capitulom.

Iesus Christuf
Inak, Daidnak
Abrahamnak fija-
nak nézetsegerewl
walo keniw. Abra-
ham nemze isakot,
Isak kegijg nemze
iakobot, Iakob ke-
gijg nemze iudasth
ees az ew attijasth
asth. Iudas kegijg
nemze faresth ees
zaramot Thamar-
tol. Fares kegijg nemze esromot, Esrom
kegijg nemze aramot, Aram kegijg nem-
ze aminadabot, Aminadab kegijg nemze
naasomot, Naason kegijg nemze salmont,
Salmon kegijg nemze boozt, Raabtol.
Booz kegijg nemze obetet, Ruttol. Obet

B

Pesti Mizsér Gábor, 1536

Zent Bathé

★
Erched bij
nef mijar-
ta.

Iewete e een hazzam miindene e eij e nifo
morgoto e, ees meg nehezijtetete ★ ees
een meg nijwgotla e tijete e e t, wegijete e az
een igamat tij reijato e, ees tanwllijato e
een tewlem, mert eegijelmes wagijto e, ees
a'azatos zijwij, ees lelte e nijwgodalmat az
tij lellete e ne e, mert az een igam edes, ees
ez een terhem e enijw.

Tijzenkettewdijk Capitu.

1. Reg. 21

z idewbe, megijen wala
Iesus zombat napo eon
walamij wetemenije e
e en altal, az ew ranij-
wanij eegijg ehe e wala
na e, ees eezle e le zag-
gattnij, az bwza fetje e e t
ees meg ennij. De mij eoron az Fariseus e
ezt latta e wolna. Mondana e ne eij. Ime az te
ranij twanij d olijat mijelne e, eij nem zabad
wolna mijelnij e, innepnapon. Iesus eegijg
monda ne eij e, nem olwastoto e mijt mij-
elt Daud mij eoron ewijs meg ehezet wolt
ees azo e eij e wele woltana e, hogij mij eep-
pen be ment az isten hazaba, ees az oltarra

Sylvester János

- Tanult Krakkó 1525,
Wittenberg, 1529.
- 1542-től tanár a bécsi
egyetemen (héber, görög,
történelem)
- Újszövetség, 1541. Sárvár,
Nádasdy Tamás költségén

Sylvester János, 1541

- Sylvester protestantizmusáról elég sokat vitatkoztak. Tény, hogy átmeneti korban élt, amikor az egyház megújításában és nem új felekezetek létrejöttében reménykedtek az emberek. Bibliafordítása ugyanakkor nem tekinthető pusztán erasmista-humanista műnek. Ezt éppen az *előszó* igazolja a legjobban: „Az ki teremt tited s megvált, örök íletet es ad / Ez szent által: nincs több bizodalmad azírt.” Ezekben a sorokban az *egyedül Krisztus* (solus Christus) reformátori elv tükröződik vissza.

Sylvester János, 1541

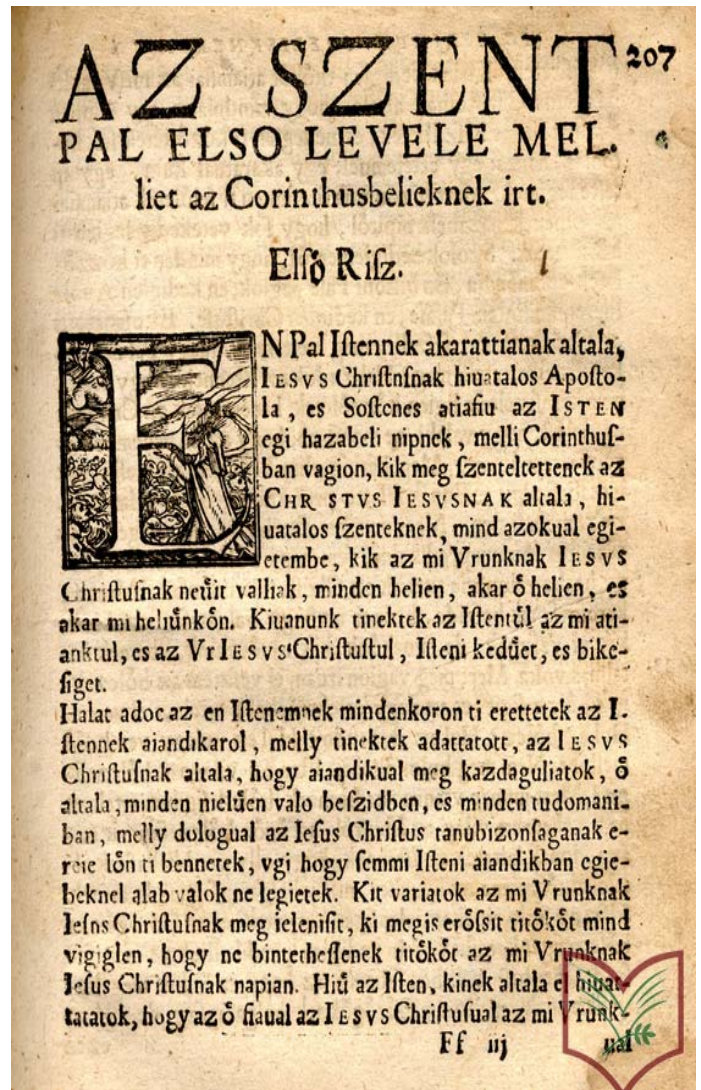
Sylvester János

- **Próféták által szólt rígen néked az Isten**
- **Az kit ígért, ímé, vígre megadta Fiát,**
- **Buzgó lílekvel szól most es néked ezáltal,**
- **Kit hagyja, hogy hallgass, kit hagyja, hogy te kövess.**
- **Néked azért ez lún prófétád, doktorod ez lún,**
- **Mestered ez most es, melyet az Isten ada.**
- **Ez próféta szavát hallgasd, mert tíged az Isten**
- **Elveszt, és nyomos itt nem lehet az te neved.**
- **Itt ez írásban szól mostan es néked, ezáltal**
- **Hütre hiú mind, hogy senki se mentse magát.**
- **Az ki zsidóul és görögül és vígre deákul**
- **Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul:**
- **Minden nípnek az ú nyelvín, hogy minden az Isten**
- **Törvényin íljen, minden imádja nevit.**
- **Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon az kifolyó víz,**
- **Itt vagyon az tudomány, mely örök íletet ad.**
- **Lelki kenyír vagyon itt, melyben mikor iszel, örökké**
- **Ílsz, mely a mennyből szálla, halálra mene.**
- **Az ki teremt tíged s megvált, örök íletet es ad**
- **Ez szent által: nincs több bizodalmad azért.**
- **Ennek azért szolgálj mindenkor tiszta szüedvel,**
- **Ennek mindenkor tígy igaz áldozatot.**
- **Tígedet ez hozzá viszen és nem hágy, mikor így mond:**
- **Bódogok, eljövetek, vesszetek el, gonoszok.**

Sylvester János

Bécs, 1574

- A második kiadás már a sokkal könnyebben olvasható humanista betűvel készült.

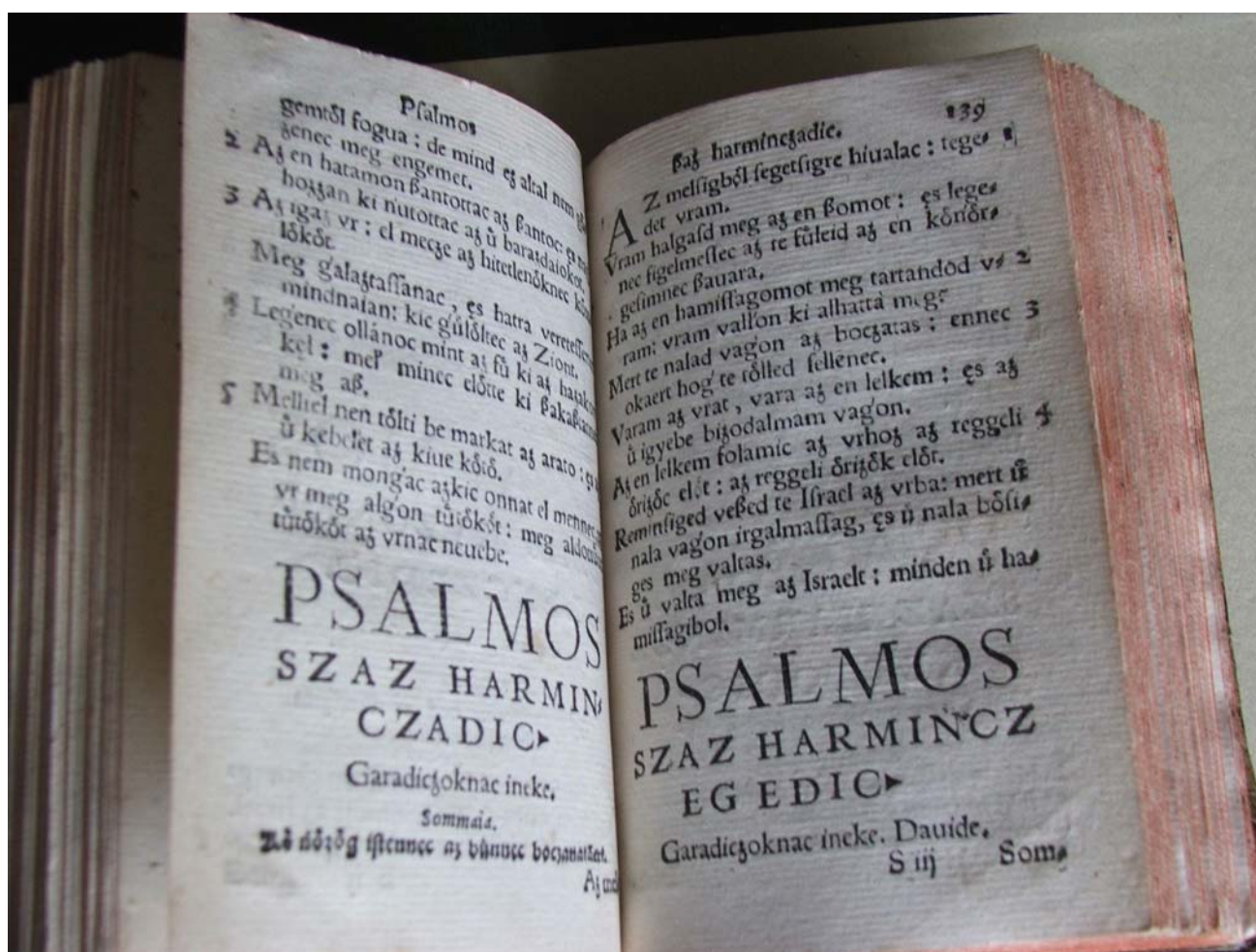

Bencédi Székely István

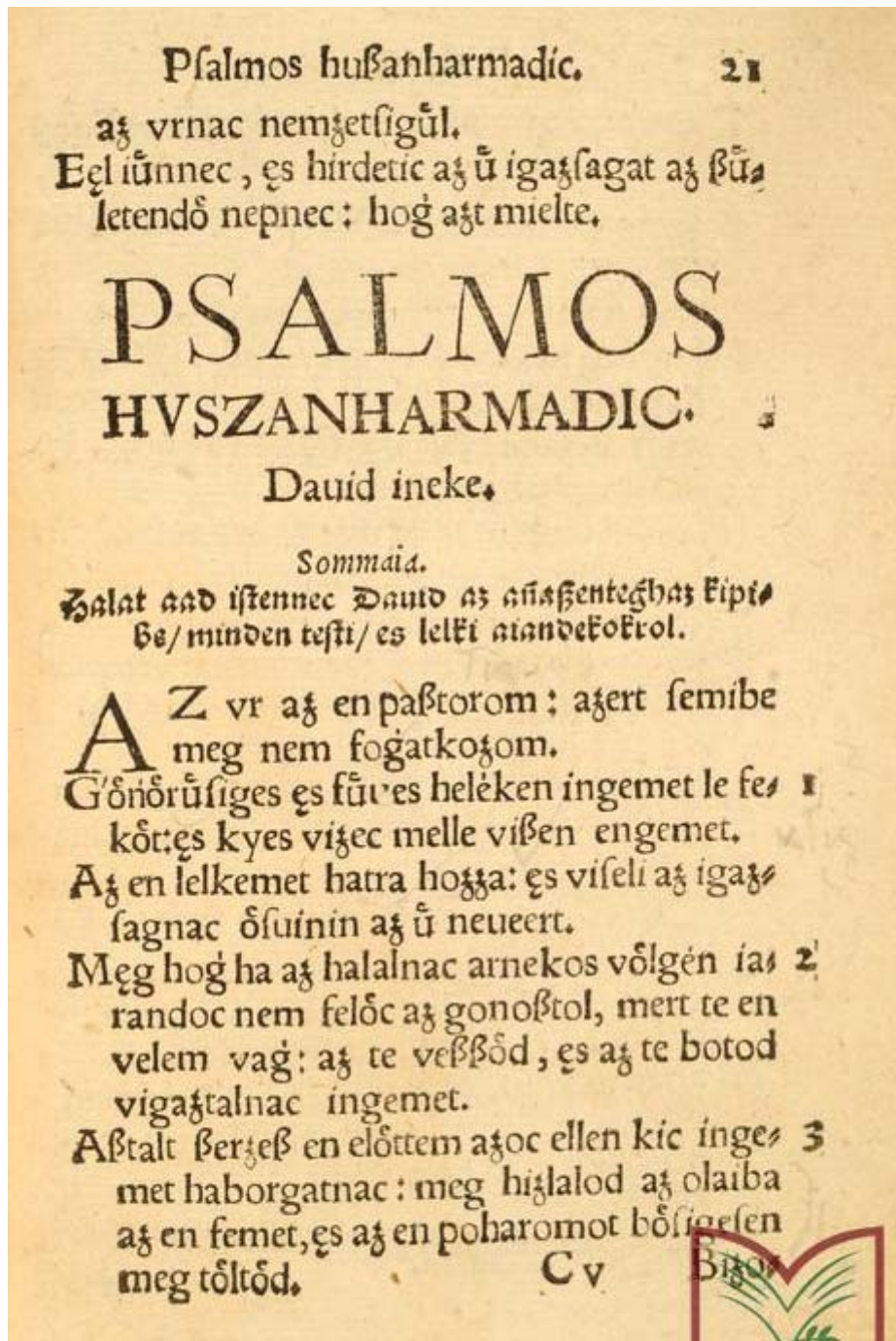
- 1529, Krakkóban tanul
- 1538 Szikszón tanár
- 1544 Olaszliszván tanár
- 1548 Szikszón lelkész
- 1550-es évektől Göncön lelkész
- 1538-ban énekeskönyvet és kátét adott ki Krakkóban
- **1548 a Zsoltárok fordítása és kiadása, Krakkó**
- A százötven zsoltár prózafordítása liturgikus célra (énekbeszédben elimádkozásra) készült, ezt mutatja, hogy minden verset kettőspont felez, ahol a zenei *félzárlat* következik.

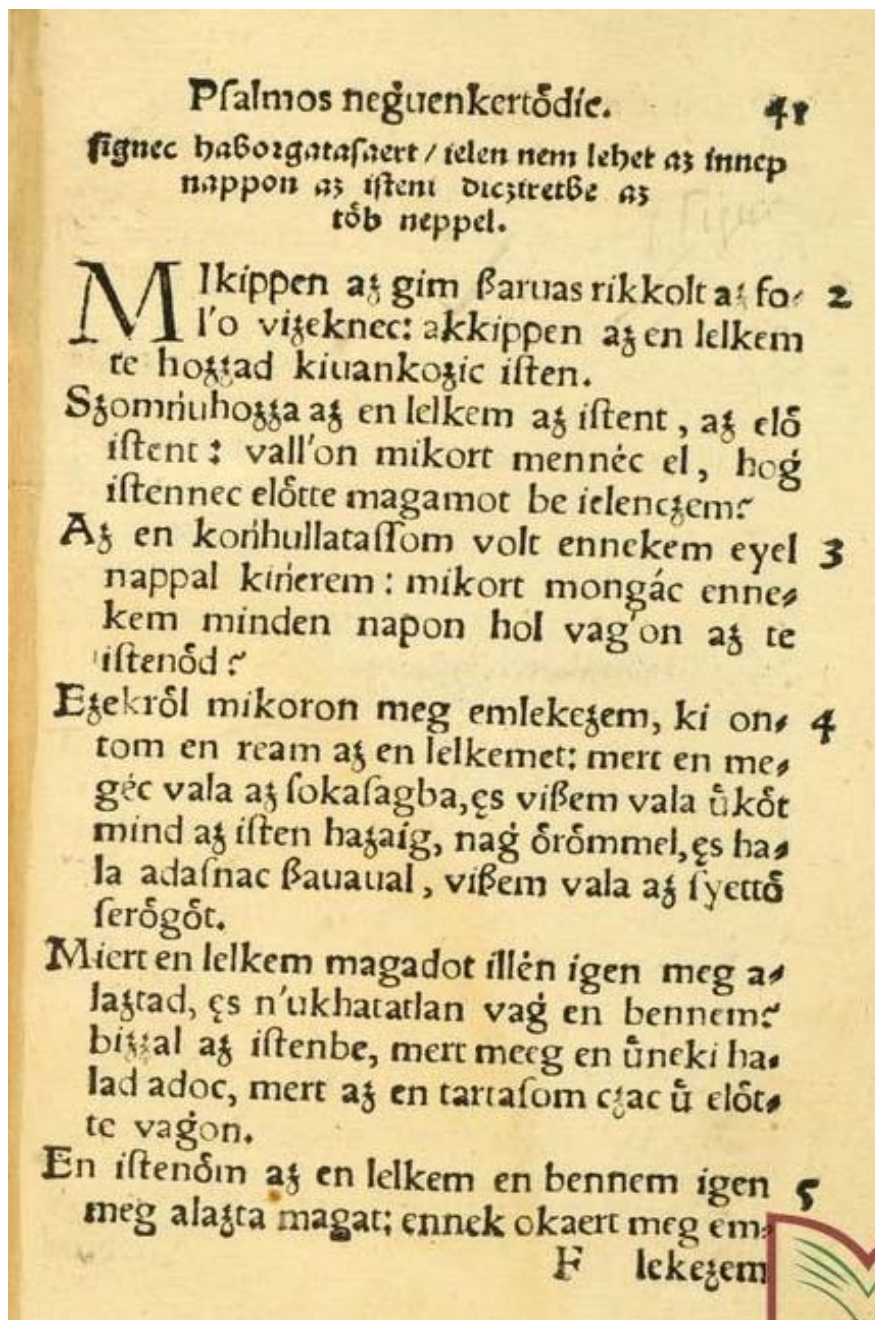
Bencédi Székely István, 1548

Bencédi Székely István

Bencédi Székely István

Heltai Gáspár (1510-1574)

- 1543 Wittenbergben tanul
- Kolozsvári prédikátor, író, nyomdász
- **1551**, Kolozsvár, Mózes öt könyve
- **1552**-ben a történeti és költői könyvek,
- **1552**-ben a próféták (Ézsaiástól kezdve),
- **1561**-ben Újszövetség,
- **1565**-ben Józsuétól a Krónikák könyvéig a történeti könyvek.

Heltai Gáspár

- Heltai Gáspár lelkésztaarsaival (Gyulai István, Ozorai István, Egri Lukács valamint Vízaknai Gergely iskolamester) részletenként fordította a Bibliát.

Heltai Gáspár, 1551

MOSESNEC

ELSŐ KÖNYVE.

*ca: Sum. De creatioe mundi: omni annuaria
die septimo sequuntur deus opa: cōfirmata et
bona dicitur I. Reb. sequitur.*

vala a Vizeken .

ES monda az Isten: Legyen Vilagofag:
Es Vilagoffag lön. Lata az Isten, hogy^bio
volna a Vilagoffag: Es elösta az Isten a Vi-
lagoffagot aSetétségtől:Es neuze a Vilago-
fagott Napnac, es a Setétséget Eynec. Es lön
az Estueből es a Regelből Első Nap.

ES monda az Isten:Legyen Erőffeg a Vi-
zec közet , es össael a Vizeket a Vizektől.
Es chinala az Isten az Erőffegget: Es el östa a
Vizeket az Erőffeg alatalo , es az Erőffeg

A

fölet-

Ezdetbe terömte az Isten a Ményet es a Földet. A Föld ke-
dig sítelé es püsta
vala : Es setétség va-
la a Mélségen:Es^aIstennec Lelke leueg

Ioan: 1.
Colof: 1.
Heb: 11.

(a Istēec Lelke.) A sél
ackor nem
volt, azoka-
ert sítétség,
hogy az Istē-
nec Lelket
ielenche.

(b io volna)
az az, hasz-
nos, sēp es
kellemetes,
avagy ked-
ues.

ELSŐ NAP

Heltai Gáspár, 1551

EGYHA-
ZITŐR-
VENYEC

MOSESNEC HARMADICKÖNYVE.

I.

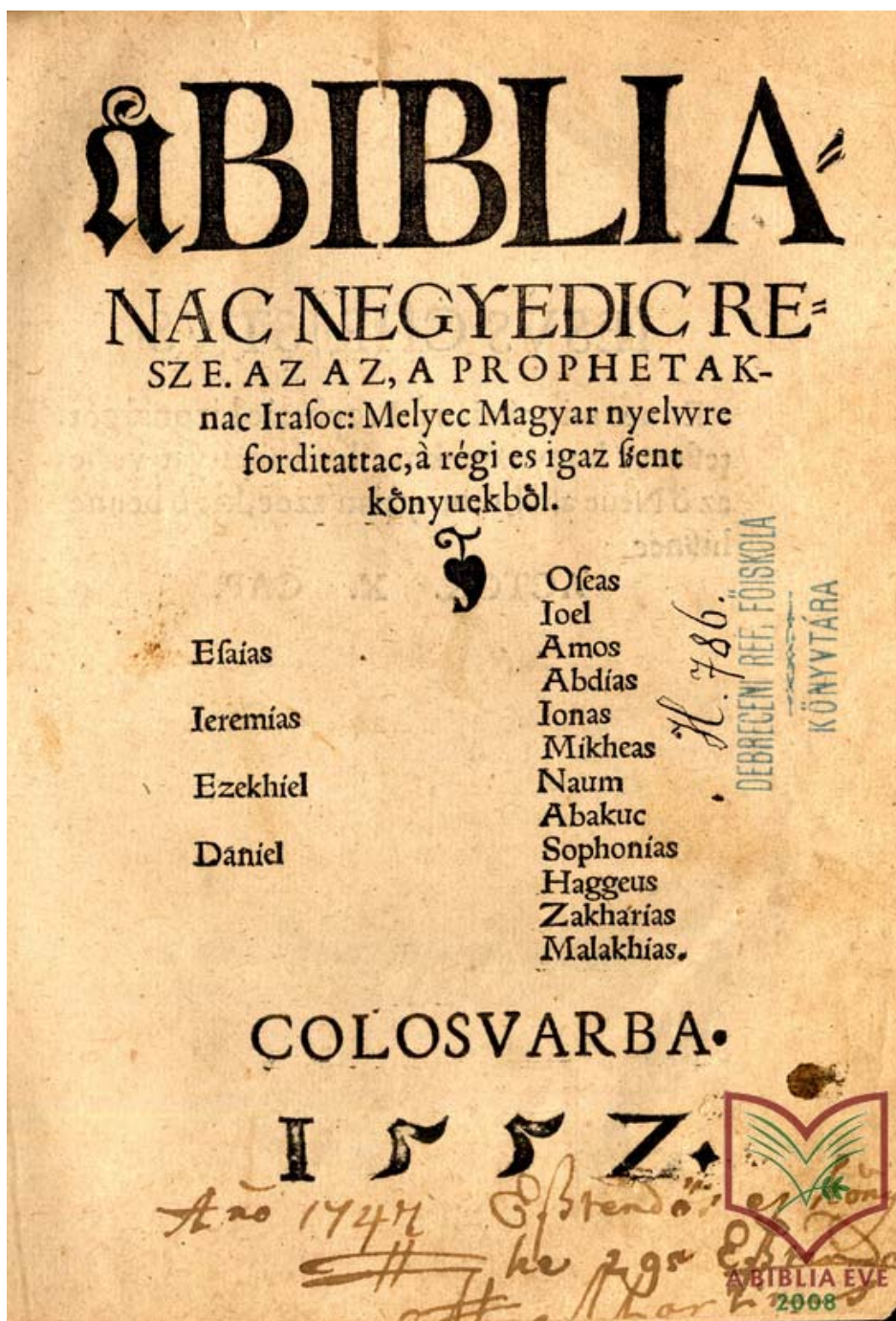
I VA KEDIG AZ,
WR Moseft, es sola ő-
neki à Bizonsagtétel
fatorabol, es est mon-
da: Szoly az Izrael fiai-
nac es est mondgyad
ő nekic: A ki közzüle-
tec az WRnac aldoz-
nyi akar, ez aldozzéc è barmokbol, ökrekből
es iuhokbol.

Ha égő Aldozatot akar aldozni öreg ba-
rombol, aldozzéc himmal es éppel, à Bizon-
sagtétel fatoranac aitaya előtt, hogy az WR-
nac kedues legyen . Es tegye az ő kezét az é-
gő aldozatnac feiere: Es kedues lében az ő
meg tisztulasara. Es ölye meg à tulkot az WR
előt: Es à papoc, Aaronnac fiai, vegyéc annak
vérét es hintséc az oltarra köröskörnyül,
mely à

Kedues le-
gyen) aliás:
Akaratty.
ferent az
WRnac .
Supra. 29.

Heltai Gáspár, 1552

Heltai Gáspár, 1561

A S^hENT APASTO-
LOKNAC CZELEKÓDETEC,
S^hENT LVKATSNAC IRASA S^hERENT^o

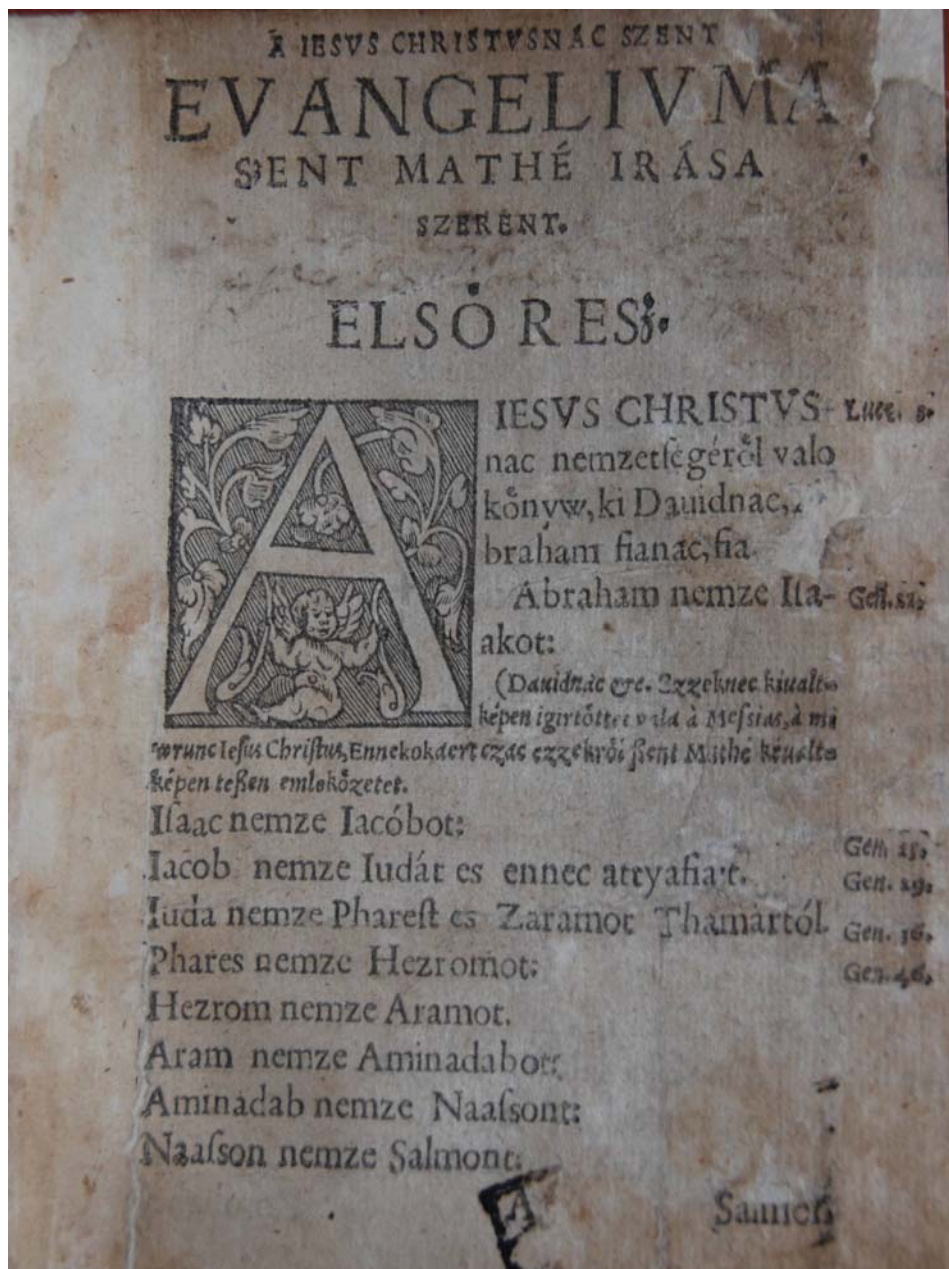
I. RES^h.

THEOPHILE. Az első könyvet vgyan elűgeštem, mind azoc felől mellyeket Iesus kezdet czeleködni es tanítani, mind addég à napig, mellyen fel vétetéc, Minéc vtánna paranczolatokat adot vólna az Apostoloknac, (kiket válastot vala, à s^hent Lélek nec általa) à s^hent Lélekről: Kik nec is önne magát, kén s^henue dēfse vtán, eleuēen meg mutatta vala, soc bizonyos ielen s^hegőckel, negyuen napiglan meg ielenuēn nekic, es s^hóluán az Isten nec oršágá nac dolgairól.

Es egybe gyútuēn őket, meg hadgyá nekic, hogy Ierusalem ből el ne mennēnec. Hanem hogy meg várnác az Atyánac igirent, mellyet

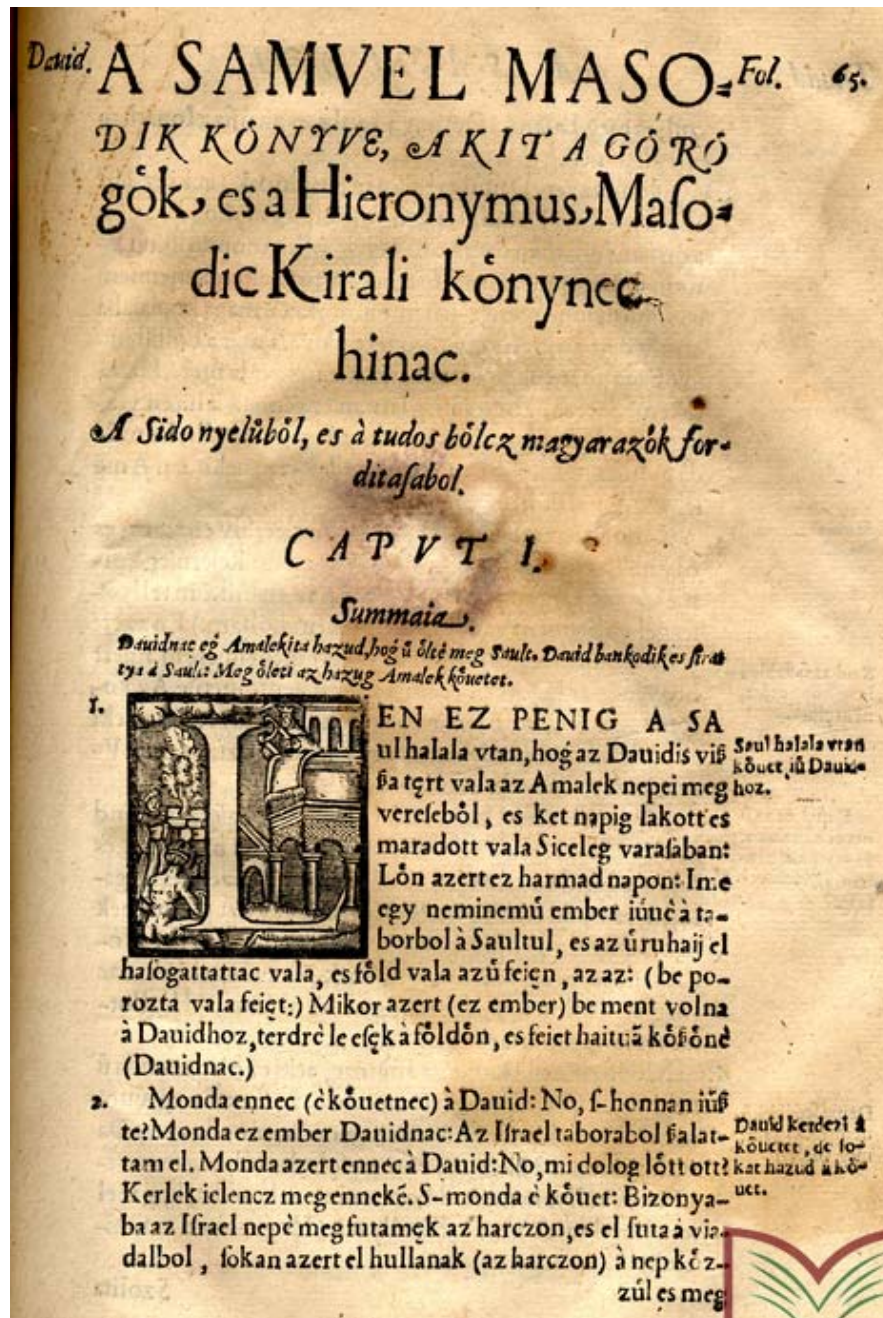
Heltai Gáspár, 1561

Méliusz Juhász Péter

- 1550-es évek Tolnán tanul
- 1556 Wittenbergben tanul
- + 1572. december 25.
Debrecen
- Sámuel I-II. Királyok I-II. **1565**,
Debrecen.
- Jób könyve, **1565**, Várad.
- Igehirdetéseit is saját fordítás
alapján adta ki: Kolossé, **1561**.
Római levél, **1563**. Jelenések,
1568.

Méliusz Juhász Péter

Méliusz Juhász Péter

A SZENT IOB

KÖNYVENEK A SIDO NIE-

LVDÖL, ES A BÖLCZ MAGYARA-
zók fordításából, igazán való fordí-
tása Magyar nyelvre.

EZECH. XIII.

Ha mikoron a földön lakónép en ellenem ve-
tend, s en cséget, dög halált, fegüert boczárandok
reániok, hog ha a Noe, a Daniel, es a Iob hárman
ott lelendnek, úk az ő lölköket meg saba-
dittiák az ő igazságokban, de az ő fi-
okat, leániokat meg nem
sabadittiák.

IOB XIII.

*E két dolog ne mielő en velem, es en esőre este vezged ekkor
nem rettezem: Azte büntető beszédet megstennid en roham, es d-
te rettegető felsőard meg ne rettenzen engem.*

V A R A D O N

Niomtattatott, Raphael Hoffhalter által.

M. D. LXV.

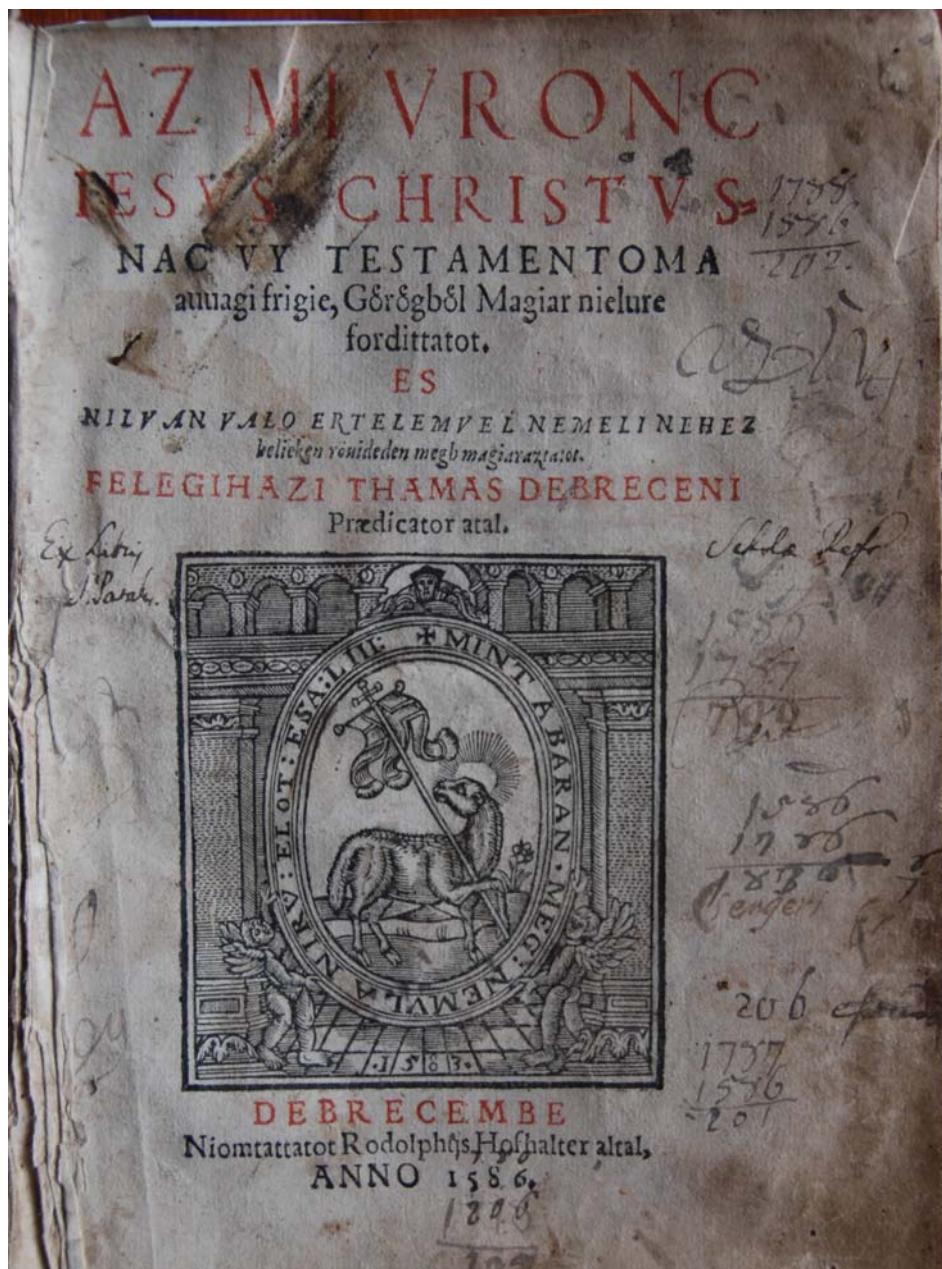
Félegyházi Tamás

- Tanult Debrecenben, Krakkóban, Boroszlóban, Wittenbergben, Oderafrankfurtban.
- Lelkész Debrecenben, + 1586.
- Újszövetség, Debrecen, 1586.
- A fordítást Félegyházi halála után Gönci György püspök fejezte be és adta ki.

Félegyházi Tamás, 1586

Félegyházi Tamás, 1586

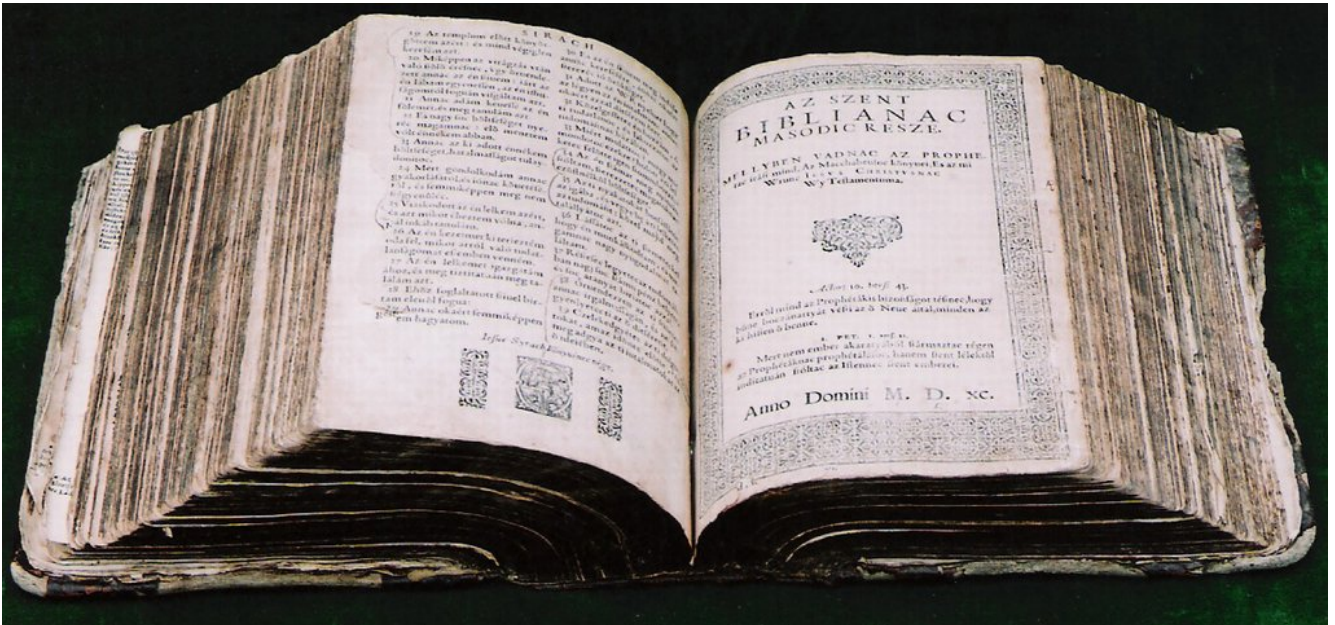
Károlyi Gáspár

- 1556 Wittenberg
- 1562 Szatmár
- 1563 Gönc
- **Vizsolyi Biblia, 1590.**
- 1940-ig közel háromszázszor nyomtatták újra teljesen vagy részleteiben.

Károlyi Gáspár

Károlyi Gáspár

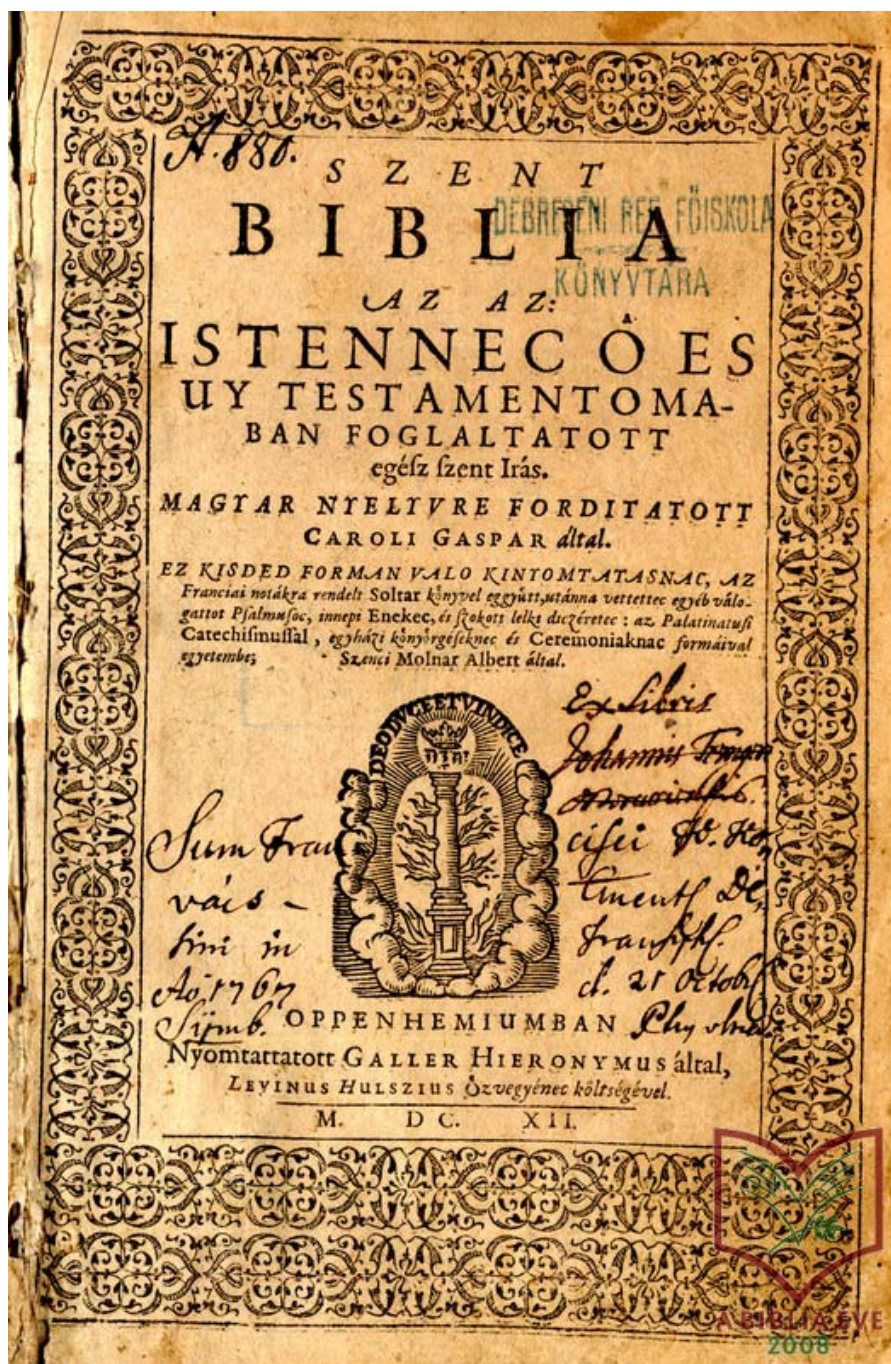
Szenci Molnár Albert

- Kétszer is kiadta a Károlyi-Bibliát, kijavítva számos nyomdai hibát.
- 1608-ban Hanauban,
- 1612-ben Oppenheimben
- Az 1612-es kiadás címlapján Károlyi Gáspárt tüntette fel fordítóként, azóta ezt követték a különféle kiadások.

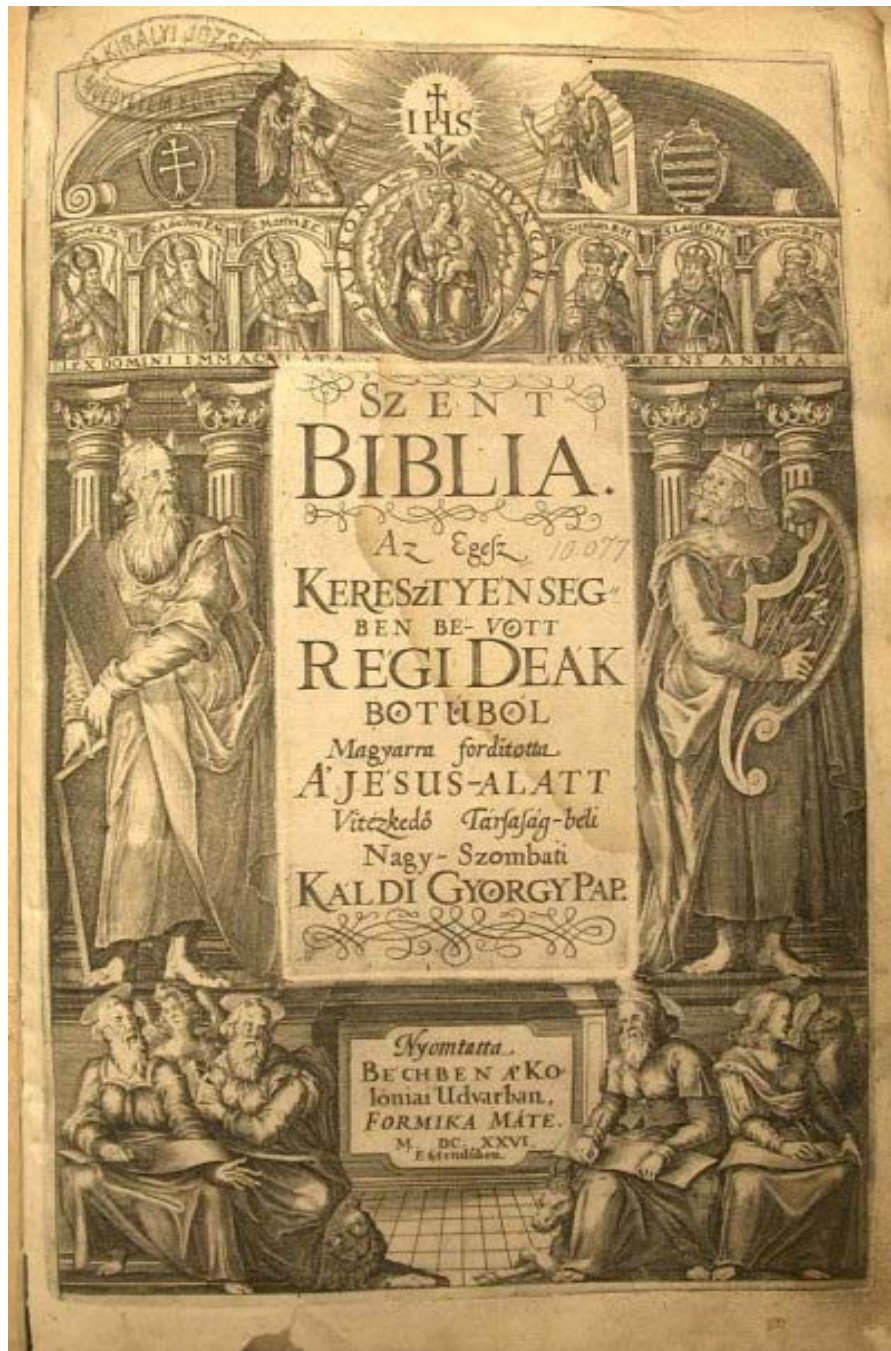
Szenci Molnár Albert, Hanau, 1608

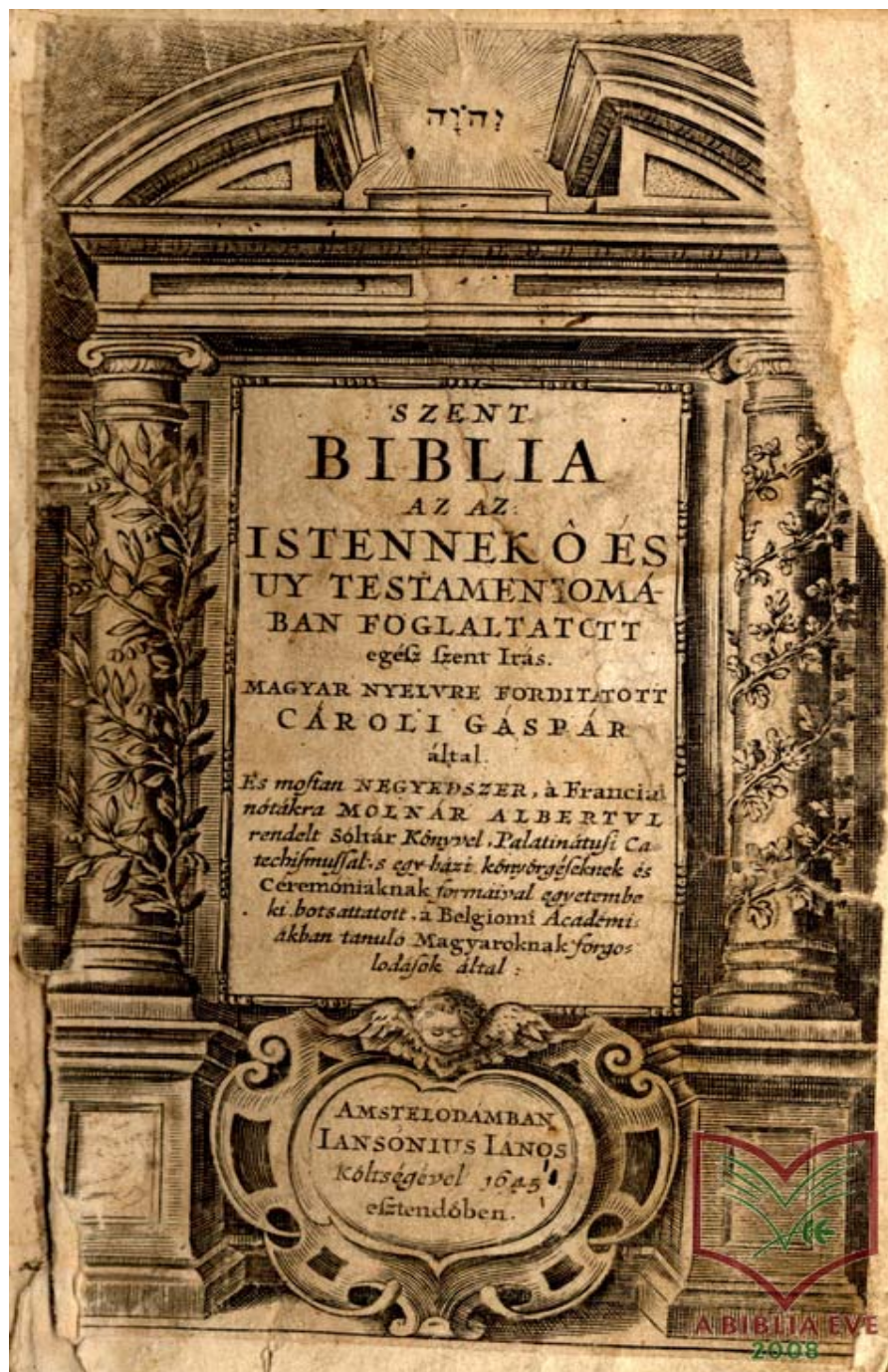
Szenci Molnár Albert, Oppenheim, 1612

Káldi György, Bécs, 1626

Amszterdam, 1645

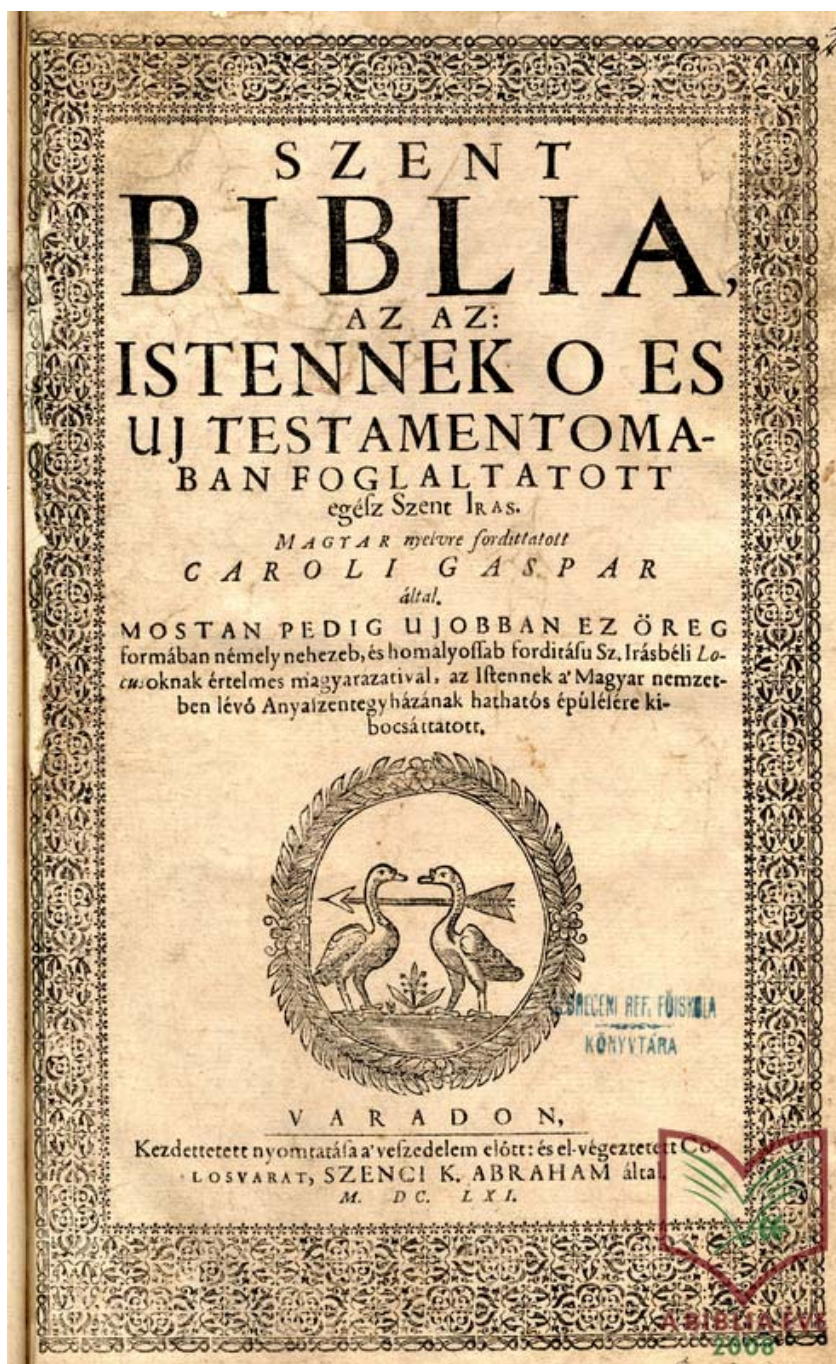

Várad-Kolozsvár 1660-1661

- I. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1638-ban elrendelte Károlyi fordításának revízióját.
- A javítást főleg Köleséri Sámuel előbb váradi, majd debreceni prédikátor végezte.
- A nyomtatás 1657-ben Váradon kezdődött, de félbeszakadt a város 1660-as török ostroma miatt. A magyarok a békeszerződésben kikötötték, hogy a feladott várból a kész példányokat a nyomdával együtt elszállíthassák.
- Az 1500 példány nyomtatását 1661-ben Kolozsvárott fejezték be.
- Elmaradtak az új kiadásból az apokrif könyvek.

Váradai Biblia

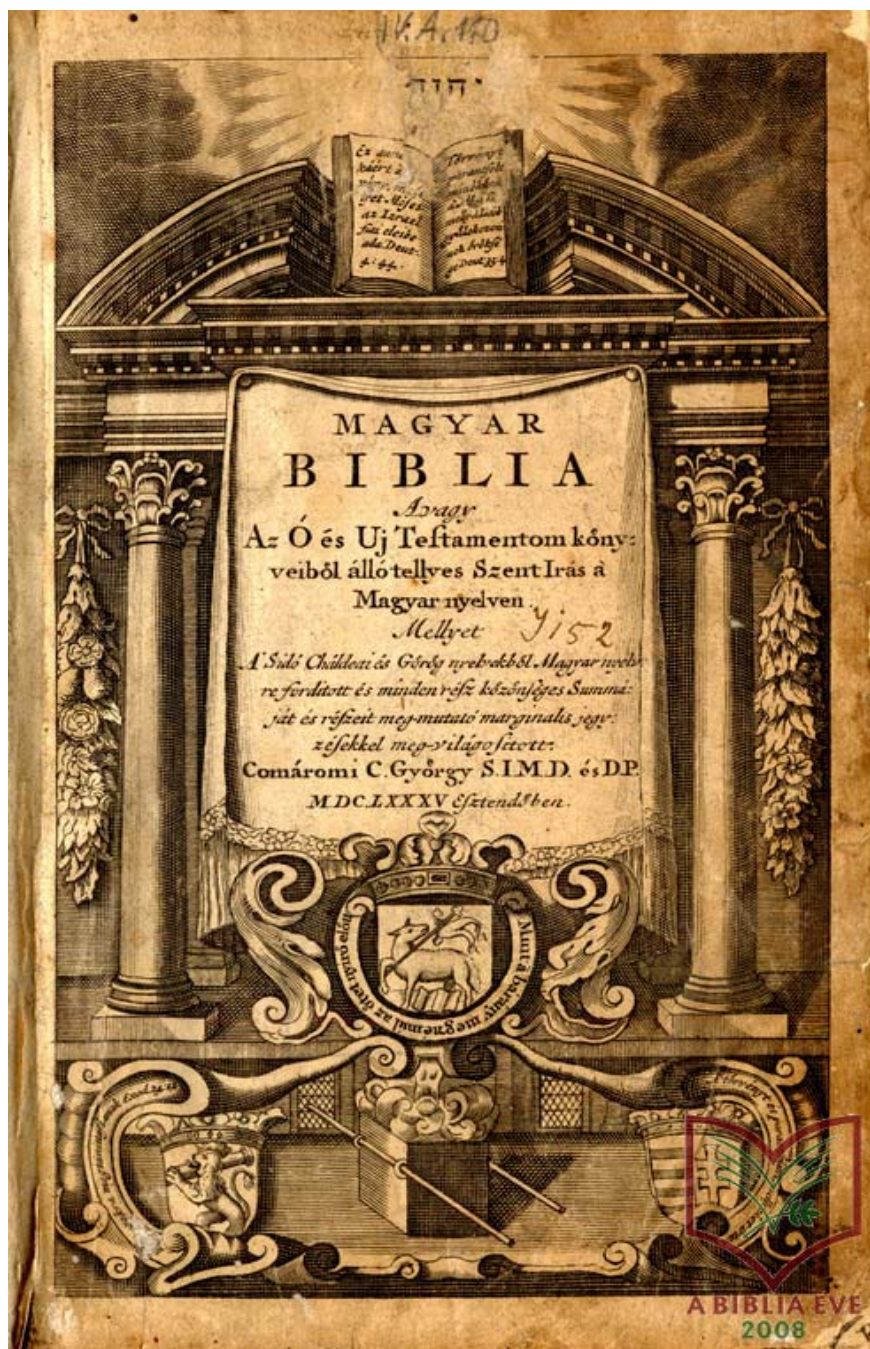

Komáromi Csipkés György

A maga korában az egyik legjáratosabb személy volt a bibliai héber és görög nyelvben, újrafordította a teljes Bibliát.

- Halála után 1685-ben sem jelenhetett meg Debrecenben, majd csak a város költségén egy leideni kiadónál készült 1717-ben.
- Példányait útban hazafelé a határon a katolikus cenzúra lefoglalta, a példányok egyik részét Egerben elégették, más részük tönkrement a pinceraktárban.

Komáromi Csipkés György

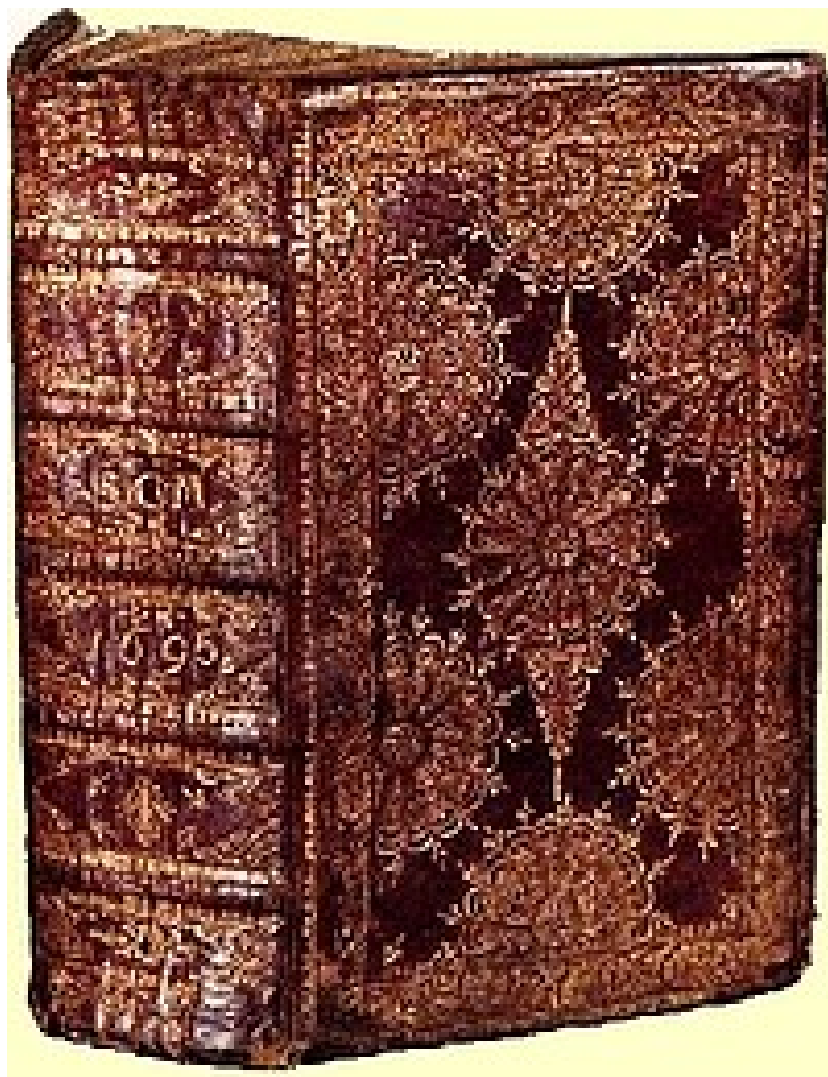
Tótfalusi Kis Miklós

- 1685. Amszterdam
- A kötése miatt „Aranyas Biblia”
- Csécsi János és Kaposi Juhász Sámuel segítségével közel 3000 fordítási és nyomtatási hibát korrigált.
- A javítások miatt sok támadás érte.

Tótfalusi Kis Miklós

Aranyas Biblia

Tótfalusi Kis Miklós

Károlyi Gáspár hitvallása

„Mostan noha külsőképpen bódogtalanok vagyunk
és szerencsétlenség alatt vagyunk, mindazáltal
lélekben bódogságosak és békességesek vagyunk.

Mert a Christus Jesusnak, az Isten fiának tudománya,
az Evangélium tisztán prédikáltatik, melynek általa az
Szentlélek Isten hűtöt gerjeszt mibennünk,
hogy az mi lelkünk békességes legyen Istennel.

Ez az belső lelki bódogság és békesség felölhaladja
a régi testi békességet.

És az Isten bátor ostorozzon külsőképpen bennünket,
az mint neki kedves, csak az Ő szent igéjének
kenyerét ne vegye el közülünk.”